

BOGUSŁAW SOŁTYS

Uniwersytet Wrocławski

GŁOS W SPRAWIE SPECJALIZACJI W ŚWIADCZENIU USŁUG PRAWNICZYCH

1. WPROWADZENIE

Specjalizacje w świadczeniu usług prawniczych można uznać za naturalny efekt rynkowy współczesnego obrotu gospodarczego. W ostatnim okresie temat specjalizacji prawniczych wywoływany jest jednak przede wszystkim pod wpływem nowych wyzwań, przed jakimi stanęły zawody prawnicze, zwłaszcza zaś związanych ze stopniowym wycofywaniem się państwa z uznawania ich szczególnej roli w społeczeństwie na tle innych usługodawców oraz ze znaczącym rozwojem konkurencji na rynku usług prawniczych. W kontekście tych uwarunkowań specjalizacje prawnicze często postrzegane są z jednej strony jako narzędzie konkurencji, z drugiej zaś jako środek pełniejszego zaspokajania potrzeb uczestników rynku, przede wszystkim konsumentów. Mają oni bowiem prawo oczekiwać informacji nie tylko o rodzaju prowadzonej działalności, lecz także o wszelkich innych wyróżniających ją aspektach. Rozwijający się od kilkunastu lat rynek prawniczy w Polsce, jego wewnętrzne zróżnicowanie oraz coraz wyraźniejszy podział na tzw. część regulowaną i nieregulowaną szczególnymi przepisami stały się asumptem do debaty nad koniecznością uzależnienia możliwości podjęcia specjalizacji prawniczych i posługiwania się znamionującymi je tytułami „specjalisty” od spełnienia określonych wymogów formalnych. Zagadnienie, czy istnieje w tym zakresie niezbędność motywowana interesem publicznym jest dyskusyjne i warte przeanalizowania, zwłaszcza że usługodawcami usług prawniczych obecnie nie są już tylko osoby fizyczne, lecz także jednostki organizacyjne, które choć prowadzą często wyspecjalizowaną działalność prawniczą, obiektywnie nie mogą posługiwać się tytułami zawodowymi.

2. POJĘCIE I CHARAKTERYSTYKA SPECJALIZACJI PRAWNICZYCH

Pojęcie specjalizacji prawniczych nie zostało normatywnie zdefiniowane ani w obowiązujących przepisach, ani postanowieniach pozaprawnych regulacji deon-

tologicznych usługodawców świadczących usługi prawnicze, w szczególności w formie związanej z wykonywaniem takich zawodów, jak adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, doradca podatkowy, a także notariusz¹. Z terminem „specjalizacja” można jednak się spotkać w wielu różnych przepisach związanych przeważnie z zagadnieniem kształcenia. Tytułem przykładu można wskazać przepisy o szkolnictwie wyższym², o stopniach naukowych i tytule naukowym [...] ³ oraz przepisy w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy⁴. Z przepisów tych wynika, że nie ma jakiegoś ściśle określonego oraz jedyne de-
sygnatu pojęcia specjalizacji. Występuje ono bowiem w znaczeniu profilu wykształcenia, dziedziny wiedzy lub dyscypliny naukowej, zawodu (fachu), stanowiska pracy oraz poszczególnych ich podtypów. W praktyce obrotu gospodarczego można zaś znaleźć jeszcze inne konotacje specjalizacji, np. odnoszące się do prowadzenia działalności w bardzo wąskiej dziedzinie, pełnienia stałych funkcji, wykonywania tymczasowych ról, a nawet jednorazowych zadań. Ich lista ma charakter otwarty i w zasadzie może dotyczyć wszelkich aspektów świadczenia usług prawniczych, które *de lege lata* mogą mieć miejsce zarówno w ramach prowadzenia działalności gospodarczej, jak i wykonywania określonych zawodów, a także w ogóle nie być z nimi powiązane. Usługi prawnicze bowiem mogą być również świadczone przez usługodawców nieprowadzących działalności gospodarczej⁵ oraz nieposiadających prawniczych uprawnień zawodowych⁶, wykształcenia prawniczego, a nawet jakiegokol-

¹ Wszystkie wymienione zawody należą również do takich kategorii pojęciowych, jak wolny zawód, zawód regulowany i zawód zaufania publicznego. Zob. bliżej na ten temat np. A. Krasnowolski, *Zawody zaufania publicznego, zawody regulowane oraz wolne zawody. Geneza, funkcjonowanie i aktualne problemy*, Warszawa 2013, s. 3 i n. Wspólną cechą tych zawodów jest świadczenie usług prawniczych, choć ściślej rzecz ujmując, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi i notariusze świadczą takie usługi tylko częściowo.

² Ustawa z dnia 27 lipca 2015 r. o szkolnictwie wyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 572 z późn. zm.).

³ Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1852).

⁴ Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (DZ.U. z 2010 r., Nr 82, poz. 537 z późn. zm.).

⁵ Chodzi tu głównie o usługi prawnicze świadczone sporadycznie lub nieodpłatnie bez zamiaru prowadzenia ciągłej działalności zarobkowej. Na temat pojęcia działalności gospodarczej oraz pojęcia usług zob. bliżej np. T. Kocowski [w:] *Publiczne prawo gospodarcze, System Prawa Administracyjnego*, Warszawa 2013, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 8A, s. 125 i n. oraz powołaną tam literaturę i orzecznictwo.

⁶ Przez uprawnienia zawodowe należy rozumieć urzędowe potwierdzenie odpowiednich umiejętności teoretycznych i praktycznych oraz kwalifikacji moralnych legitymujących do wykonywania określonego zawodu prawniczego, natomiast nie można łączyć ich z samym tylko wykształceniem prawniczym. Pomimo że wiąże się ono z uzyskaniem tytułu zawodowego magistra prawa, tytuł ten jest tylko jednym z wielu warunków nabycia prawniczych uprawnień zawodowych. Tytuł zawodowy magistra prawa można uznać co najwyżej za prawniczy zawód wyuczony, z którym jednak

wiek innego wyższego wykształcenia⁷. W ramach działalności gospodarczej najczęściej można jednak spotkać specjalizacje prawnicze oparte na Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) i Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (PKWiU)⁸. Zagadnienie specjalizacji prawniczych występuje też w stosunkach publicznoprawnych o charakterze władczym oraz w stosunkach pracowniczych, jednakże ponieważ stosunki te są niezwiązane ze świadczeniem usług i podlegają zupełnie odmiennym regułom, można je brać pod uwagę jedynie jako uzupełniający refleks dalszych rozważań. Szczególnie przydatne w tym zakresie mogą okazać się specjalizacje prawnicze występujące w stanowiskach pracowniczych. Do najbardziej rozpowszechnionych w obrocie specjalizacji prawniczych zarówno w Polsce, jak i za granicą należą specjalizacje wyodrębnione na podstawie kryterium określonej dziedziny wiedzy, zwłaszcza ujętej przedmiotowo w uniwersyteckie dyscypliny prawnicze, odpowiadające gałęziom prawa (np. prawo cywilne, administracyjne, karne) lub poszczególnym działom prawa (prawo rodzinne, spadkowe, prawo pracy itp.)⁹. Specjalizacje te odpowiadają w dużej mierze urzędowym klasyfikacjom działalności prawniczej (PKD) i usług prawniczych (PKWiU). Coraz większą popularnością cieszą się jednak specjalizacje prawnicze nawiązujące nie tyle do wiedzy, ile do umiejętności jej zastosowania, zapewnienia określonych funkcjonalności oraz rozwiązywania wytypowanych rodzajów zadań i problemów. Można też zaobserwować wyraźną tendencję do nazywania specjalizacji nie przy użyciu języka prawniczego, lecz terminologii charakterystycznej dla obsługiwanych przedsiębiorstw, branż i sektorów gospodarki. Mechanizmy rynkowej konkurencji oraz rozwój technik i płaszczyzn komunikacji z klientami sprawiają, że usługodawcy świadczący usługi prawnicze, kierując się potrzebami klientów, tworzą wciąż nowe obszary specjalizacji swoich praktyk. Stopniowo powstają w ten sposób w ramach rynku usług prawniczych poszczególne jego segmenty, które na gruncie prawa konkurencji mogą mieć wpływ na wyznaczanie i treść stosunku konkurencji na tzw. rynku właściwym¹⁰. Analizując

nie są związane żadne konkretne uprawnienia zawodowe. Por. K. Wojtczak, *Zawód i jego prawna regulacja. Studium z zakresu materialnego prawa administracyjnego*, Poznań 1999, s. 50 i n.

⁷ Dotyczy to np. pełnomocników procesowych sprawujących zarząd majątkiem lub interesami strony albo pozostających ze stroną w stałym stosunku zlecenia, obejmującego przedmiot sprawy zawisłej przed sądem (art. 87 § 1 k.p.c.).

⁸ Zob. zwłaszcza specyfikację usług prawniczych działu 69 sekcji M załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) — Dz.U. z 2007 r., Nr 251, poz. 1885 oraz działu 69 sekcji M załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 października 2008 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (PKWiU) — Dz.U. z 2008 r., Nr 207, poz. 1293 z późn. zm.

⁹ Zob. bliżej na ten temat np. A. Bereza, *Radca prawny jako specjalista z określonej dziedziny prawa*, Prawnik. Biuletyn Okręgowej Izby Radców Prawnych w Lublinie 2009, nr 3/19, s. 16 i n.

¹⁰ Zgodnie z art. 4 pkt 9 ustawy z dnia 16 lutego 2007r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2007 r., Nr 50, poz. 331 z późn. zm.), zwanej dalej uokik rynkiem właściwym jest rynek jedynie produktów (towarów lub usług) substytucyjnych zarówno w wymiarze asortymentowym, biorąc pod uwagę ich przeznaczenie, cenę, właściwości i jakość, jak i wymiarze geograficznym, zważywszy na zbliżone warunki konkurencji tych konkretnych produktów ustalonych na podstawie

spotykane na rynku usług prawniczych specjalizacje, ich przedmiot można opisać za pomocą pewnych uogólniających znamion, takich jak: zawężenie, intensyfikacja, uszczegółowienie, wyeksponowanie, stałość czy też podwyższona jakość. Tam bowiem, gdzie nie ma definicji normatywnych, powinny pojawić się słowa charakteryzujące badane zjawisko¹¹. Cechą specjalizacji jest więc zawężenie przedmiotu świadczenia usług, np. w stosunku do zakresu pojęcia usług prawniczych, uprawnień do ich świadczenia, własnych kompetencji itp. Zawężenie przedmiotu świadczenia nie musi jednak oznaczać zmniejszenia nakładu pracy, gdyż specjalizacja może jednocześnie oznaczać jej znaczącą intensyfikację. Specjalizacja często związana jest z uszczegółowieniem i pogłębieniem przedmiotu świadczenia usług prawniczych zarówno w odniesieniu do dziedzin wiedzy prawniczej, jak i dziedzin w stosunku do nich komplementarnych. Występujące w obrocie gospodarczym zjawiska konwergencji i outsourcingu mogą prowadzić bowiem do równoczesnego redefiniowania usług i ich wtórnej uniwersalizacji w efekcie łączenia usług dotychczas odrębnie klasyfikowanych¹². Pierwotne zawężenie przedmiotu świadczenia usług prawniczych może w rezultacie skutkować więc również rozszerzeniem ich zakresu i objęciem nim np. usług szkoleniowych, wydawniczych, informatycznych lub niektórych elementów charakterystycznych dla tych usług. Wydaje się również, że konsekwencją specjalizacji prawniczych podejmowanych przez niektórych usługodawców jest brak możliwości zwolnienia się z obowiązku świadczenia usług¹³ we

ich rodzaju, właściwości, istnienia dostępu do rynku, preferencje konsumentów, znaczące różnice cen i koszty transportu. Zob. bliżej na ten temat T. Skoczny [w:] M. Bernatt *et al.*, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2009, red. T. Skoczny, A. Jurkowska, D. Miąsik, s. 207 i n.

¹¹ Por. charakterystykę współczesnych specjalizacji oraz skutków, do jakich mogą prowadzić, przeprowadzoną przez M. Skorego. Zob. M. Skory, *Wpływ specjalizacji w zawodach prawniczych na kształt spółki partnerskiej jako szczególnej formy wykonywania zawodu*, Rejent 2014, numer specjalny, grudzień 2014, s. 221 i n.

¹² Por. zwłaszcza opis sekcji M załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) oraz sekcji M załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 października 2008 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (PKWiU).

¹³ Dotyczy to w szczególności adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych i notariuszy. W odróżnieniu np. od doradców podatkowych oraz usługodawców świadczących usługi prawnicze nieregulowane szczególnymi przepisami na usługodawców wykonujących wymienione zawody został nałożony ustawowy obowiązek świadczenia usług, od którego mogą się oni uchylić jedynie z ważnych powodów. Zob. art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. — Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., Nr 146, poz. 1188 z późn. zm.), zwanej dalej upa, art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r., Nr 10, poz. 65 z późn. zm.), zwanej dalej urp, art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r., Nr 155, poz. 925), zwanej dalej urzp oraz art. 81–83 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. — Prawo o notariacie (tekst jedn. Dz.U. z 2008 r., Nr 189, poz. 1158 z późn. zm.), zwanej dalej upn. Pozostali natomiast usługodawcy świadczący usługi prawnicze w ramach prowadzonej działalności gospodarczej zobowiązani są jedynie do niezwłocznego poinformowania o odmowie przyjęcia prowadzenia sprawy (zob. art. 746 k.c.).

wszystkich sprawach objętych zakresem specjalizacji z powodu niedostatku odpowiednich umiejętności¹⁴. Poinformowanie o specjalizacji stanowi bowiem swoiste poświadczenie kompetencji i odmowa przyjęcia sprawy do prowadzenia mogłaby rodzić odpowiedzialność z tytułu praktyk wprowadzających w błąd¹⁵. Wszelkie odmiany specjalizacji prawniczych niezależnie przez jakich usługodawców są podejmowane, podlegają eksponowaniu. Wiąże się to z wyróżniającą funkcją specjalizacji, która umożliwia wydajniejszą komunikację z klientami i pełniejsze zaspokajanie ich potrzeb celem obopólnych korzyści. Usługodawcy podejmujący się specjalizacji nie muszą jednak rezygnować z jednoczesnego świadczenia wszelkich innych usług prawniczych wchodzących w zakres ich kompetencji, lecz niebędących przedmiotem specjalizacji. Cechą charakterystyczną specjalizacji jest również powtarzalność i stałość wykonywania pewnych typowych dla niej czynności. W przypadku bowiem czynności jedynie sporadycznie wykonywanych specjalizacja staje się w większym lub mniejszym stopniu tylko deklaracją, która w razie braku pokrycia w odpowiedniej liczbie realnych czynności może w określonym czasie nie tylko podważyć sens jej utworzenia, lecz także wprowadzać klientów w błąd. Specjalistą nie powinna być więc osoba mająca kompetencje jedynie wyuczone lub niezwyfikowane w odpowiednio natężonej praktyce. Specjalizacje prawnicze na ogół kojarzą się również z podwyższoną jakością świadczenia usług, która jest możliwa do zaoferowania w następstwie uszczegółowienia kompetencji i ciągłego jej wypełniania. Trzeba mieć jednak również na względzie, że stałe wykonywanie jednorodnych czynności może prowadzić do rutyny, która choć oznacza zwykle pewność i przewidywalność, może też negatywnie oddziaływać na kwestię jakości świadczenia usług prawniczych. Wziąwszy pod uwagę wskazane cechy, można stwierdzić, że specjalizacje prawnicze są świadomym rynkowym wyborem określonego sposobu świadczenia usług w celu oferowania klientom i uzyskania dla siebie pewnych korzyści. Nie można jednak wykluczyć, że nawet w warunkach współczesnego obrotu gospodarczego wywierającego pewną presję w kierunku rozwoju specjalizacji prawniczych niektórzy usługodawcy mogą osiągać lepsze wyniki rynkowe na działalności niewyspecjalizowanej, zarówno względem własnej, jak i wyspecjalizowanej działalności innych usługodawców świadczących usługi prawnicze. Taki stan rzeczy spowodowany jest wieloma złożonymi przyczynami, wśród których można wymienić m.in. płytkość segmentów rynku powstających w wyniku specjalizacji prawniczych oraz ograniczenia etyczne, organizacyjne i kapitałowe, jakim podlega-

¹⁴ Por. B. Tiutiunik, *Obowiązek podjęcia się obrony przez adwokata w postępowaniu karnym*, Palestra 2000, nr 7–8, s. 78 i n.

¹⁵ Podstawę takiej odpowiedzialności stanowią m.in. przepisy ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r., Nr 153, poz. 1503 z późn. zm.), zwanej dalej uznk (zob. np. art. 3, art. 14 i art. 18 uznk), przepisy ustawy z dnia 27 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. Nr 171, poz. 1206), zwanej dalej unpr (zob. np. art. 3, art. 4 ust. 2, art. 5 i art. 12 unpr), oraz przepisy art. 24, art. 100 i n., a także art. 106 ust. 1 pkt 4 i n. uokik.

ją usługodawcy świadczący usługi prawnicze w ramach wykonywania zawodów regulowanych. W obrocie dwustronnie gospodarczym do czynników niesprzyjających rozwojowi specjalizacji prawniczych należy zaliczyć również samą specyfikę usług prawniczych. Istnieje bowiem na tym rynku wiele ograniczeń prawnych i etycznych uniemożliwiających lub utrudniających wykorzystywanie informacji poufnych na rzecz różnych usługobiorców, zwłaszcza pozostających z sobą w stosunku rynkowej konkurencji, a także na rzecz kooperantów. Potencjalne zagrożenie tajemnicy zawodowej i kolizja interesów sprawiają bowiem, że wyspecjalizowane segmenty rynków są raczej płytkie. Problem ten w znacznie mniejszym natężeniu występuje natomiast w obrocie konsumenckim. Niezależnie od niekwestionowanych zalet specjalizacji generalnie można więc stwierdzić, że specyfika rynku usług prawniczych w dużym stopniu przemawia na rzecz usługodawców uniwersalnych, mających zdolność dostrzegania i rozwiązywania jednocześnie problemów w ogóle oraz w szczególności i to z różnych obszarów praktyki prawniczej¹⁶. Ponieważ bardzo trudno jest spełnić takie oczekiwanie pojedynczej osobie, następuje naturalne łączenie się ich w różne formy organizacyjnoprawne tworzące odrębne od nich jednostki, które przy wykorzystaniu potencjału poszczególnych osób są w stanie zaoferować takie właśnie interdyscyplinarne (uniwersalne, kompleksowe) usługi.

W przeciwnym razie klienci musieliby korzystać nierzadko z bardzo wielu różnych wyspecjalizowanych, pojedynczo działających usługodawców, co z uwagi na kwestie logistyczne oraz związane z naturalnym przywiązaniem i zaufaniem do stałego usługodawcy stanowi dużą barierę, którą przełamuje się przeważnie tylko w razie konieczności, zwłaszcza że usługi wyspecjalizowane postrzegane są jako mniej dostępne i droższe. Co istotne, usługodawca świadczący kompleksowe usługi prawnicze jest w stanie zwykle dostrzec potrzebę specjalistycznego podejścia do pewnych zagadnień, natomiast specjalizujący się w wąskiej dziedzinie nie ma przeważnie oglądu na kwestie mieszczące się już w innej specjalności albo dotyczące zagadnień ogólnych, co jest niezbędne dla wypracowania właściwej, najkorzystniejszej dla klienta strategii postępowania. W efekcie dzięki specjalizacjom klienci, choć pozornie mają możliwość łatwiejszego, szybszego i samodzielnego wyboru usługodawcy, z tego punktu widzenia mogą znacznie gorzej dla siebie wybrać. Wydaje się, że podobnie jak w profesjach medycznych i farmaceutycznych korzystne dla klienta jest skonsultowanie się w kwestii sięgnięcia po wyspecjalizowaną usługę. Ponadto należy mieć na względzie rynkowe uwarunkowanie, zgodnie z którym eksponowanie zbyt wielu specjalizacji przez jednego usługodawcę, zwłaszcza niemającego potencjału organizacyjnego i świadczącego indywidualne usługi prawnicze, może grozić utratą ich funkcji i tożsamości. Rezygnacja z innych specjalizacji oraz z uniwersalnej (kompleksowej) działalności

¹⁶ O usługodawcach uniwersalnych mówi się też obrazowo, że widzą jednocześnie las i drzewa, co jest umiejętnością wysoko ocenianą na rynku usług prawniczych. Nie należy mylić ich z usługodawcami mającymi jedynie ogólny stopień wiedzy i umiejętności.

prawniczej na rzecz wybranej jednej lub dwóch specjalizacji może czasami znajdować obiektywne uzasadnienie w rachunku ekonomicznym, wymaga jednak, pomimo ograniczeń, intensywnej kooperacji z innymi usługodawcami i poniesienia zwykle dużych nakładów w celu osiągnięcia przewagi konkurencyjnej nad innymi usługodawcami. Z kolei nazbyt zawężona specjalizacja wiąże się często ze zwiększonym prawdopodobieństwem niepowodzenia w związku z brakiem dywersyfikacji ryzyka prowadzonej działalności. Podsumowując tę część rozważań, można stwierdzić, że specjalizacje prawnicze są naturalną konsekwencją rozwoju rynku usług prawniczych oraz konkurencji pomiędzy usługodawcami. Można zakwalifikować je jako jeden z rynkowych sposobów indywidualizacji działalności prawniczej, który jest dostępny dla wszystkich usługodawców, niezależnie od tego, czy wykonują oni prawniczy zawód regulowany. Podjęcie specjalizacji prawniczych objęte jest swobodą działalności gospodarczej oraz świadczenia usług¹⁷, ma charakter faktyczny i z zastrzeżeniem specjalizacji zawodowych i wiążących się z nimi tytułów nie jest poddane, jak dotychczas, żadnym wymogom formalnym.

3. WYKONYWANIE PRAWNICZYCH ZAWODÓW REGULOWANYCH JAKO PRZEJAW SPECJALIZACJI ŚWIADCZENIA USŁUG PRAWNICZYCH

W polskim prawie, które dopuszcza w określonym zakresie świadczenie usług prawniczych przez każdego usługodawcę w oparciu o zasady wolności gospodarczej, wykonywanie prawniczych zawodów regulowanych można uznać za przejaw i swoistą odmianę działalności wyspecjalizowanej, poddanej szczególnym unormowaniom. Dotyczy to zwłaszcza zawodów adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego, doradcy podatkowego oraz notariusza. W pewnym uproszczeniu można przyjąć, że wykształcenie się tych zawodów było następstwem prowadzenia przez dłuższy okres prawniczej działalności wyspecjalizowanej¹⁸. Zawody, przede wszystkim zaś zawody regulowane, nie zawsze jednak są efektem wcześniejszych specjalizacji, lecz mogą być wynikiem rozwiązań ustawowych przyznających prawo wykonywania określonego zawodu na podstawie innych kryteriów. W porównaniu ze specjalizacją zawody regulowane są raczej utrwaloną, sformalizowaną i zinstytucjonalizowaną formułą aktywności

¹⁷ Wymienione swobody są emanacją zasad i wolności określonych w Konstytucji RP (zob. art. 20) oraz w traktach unijnych (zob. zwłaszcza art. 49 i n. Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/2 z późn. zm.) zwany dalej TUE. Swobody te zostały dookreślone w ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r., Nr 220, poz. 1447 z późn. zm.), zwanej dalej *duuszg*, oraz ustawie z dnia 4 marca 2010 r. o świadczeniu usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2010 r., Nr 47, poz. 278 z późn. zm.), zwanej dalej *uśu*.

¹⁸ Por. K. Wojtczak, *Zawód i jego prawna regulacja...*, *passim*.

zarobkowej, normowaną w szczególności sposób ze względu na interes publiczny. Przepisy regulujące wykonywanie zawodów adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego, doradcy podatkowego oraz notariusza przewidują w określonym zakresie na ich rzecz wyłączność świadczenia usług prawniczych, zarówno względem usługodawców świadczących takie usługi na zasadach ogólnych, jak i względem każdego z tych zawodów. Usługodawcy świadczący usługi prawnicze jedynie w oparciu o swobodę działalności gospodarczej mogą wykonywać doradztwo oraz zastępstwo prawne i procesowe tylko w zakresie niezastrzeżonym do wyłączności zawodów adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego i doradcy podatkowego. Inaczej, niż ma to miejsce w niektórych krajach członkowskich UE¹⁹, żaden ze wskazanych usługodawców nie może natomiast wykonywać usług notarialnych. Pozostałe zawody prawnicze mają wyspecjalizowany charakter również względem siebie, choć najbardziej jest to widoczne na przykładzie zawodów rzecznika patentowego i doradcy podatkowego, które świadczą usługi odpowiednio tylko w zakresie własności przemysłowej (zob. art. 2 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 4 ust. 1 urzp) i doradztwa podatkowego (zob. art. 2 w zw. z art. 3 pkt 1 udp²⁰). Adwokaci i radcowie prawni mogą natomiast wykonywać czynności doradców podatkowych (zob. art. 3 pkt 2 udp) i rzeczników patentowych, z wyjątkiem reprezentowania w postępowaniu przed Urzędem Patentowym w sprawach związanych z dokonywaniem i rozpatrywaniem zgłoszeń oraz utrzymywaniem ochrony wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych (zob. art. 236 ust. 1 upwp²¹). Po stopniowo przeprowadzanej unifikacji kompetencji zawodów adwokata i radcy prawnego, zakończonej ostatnio przyznaniem radcom prawnym uprawnień do wykonywania funkcji obrońcy w postępowaniu karnym²², zawód radcy prawnego można nadal uznać za wyspecjalizowany w stosunku do zawodu adwokata, ponieważ adwokaci, w odróżnieniu od radców prawnych, nie mogą wciąż wykonywać czynności zawodowych w stosunkach pracowniczych. Traktowanie prawniczych zawodów regulowanych jako odmiany specjalizacji nie stoi na przeszkodzie, aby osoby wykonujące te zawody podejmowały się specjalizacji węższych w stosunku do swoich kompetencji zawodowych. Konkurencja i inne uwarunkowania współczesnego obrotu gospodarczego wpływają stymulująco na rozwój specjalizacji wszystkich usługodawców, nie wyłączając usługodawców

¹⁹ Tytułem przykładu można wskazać kraje anglosaskie, w których czynności notarialne usługodawcy mogą wykonywać w oparciu o ogólny reżim prawny, oraz Francję, która począwszy od reformy Jean-Michel Darrois umożliwiła wykonywanie czynności notarialnych także adwokatom, w zakresie, w jakim są one związane z prowadzonymi przez nich sprawami.

²⁰ Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r., Nr 41, poz. 213), zwana dalej udp.

²¹ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. — Prawo własności przemysłowej (tekst jedn. z 2003 r., Nr 119, poz. 1117 z późn. zm.), zwana dalej upwp.

²² Zob. art. 4 i 5 ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247).

wykonujących zawody regulowane, w tym rzeczników patentowych, doradców podatkowych i notariuszy, których zakres kompetencji zawodowych został ujęty przez ustawodawcę znacznie wężej niż adwokatów i radców prawnych. Specjalizacje w zawodach prawniczych, jeśli przemawiają za tym uzasadnione względy interesu publicznego, mogą doprowadzić do wykształcenia się nowych zawodów, tak jak np. miało to miejsce w przypadku zawodu radcy Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa²³.

4. SPECJALIZACJE PRAWNICZE A SPECJALIZACJE W ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ I WYMIARZE SPRAWIEDLIWOŚCI

Specjalizacje prawnicze mogą nawiązywać do organizacji administracji publicznej i wymiaru sprawiedliwości oraz wyspecjalizowanej działalności ich organów. Przykładowo można tu wskazać na kategorie spraw objętych właściwością Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK), Głównego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (GIODO), Urzędu Regulacji Energetyki (URE), sądów administracyjnych czy wydziałów karnych, cywilnych, gospodarczych, ksiąg wieczystych, rodzinnych, pracy i wydziałów ubezpieczeń społecznych sądów powszechnych. Dotyczy to również specjalizacji prawniczych zawodów regulowanych, żaden z nich nie został bowiem co do zasady wyposażony w kompetencje odpowiadające wyłącznie właściwości jakiegoś organu publicznego, w szczególności sprawującego w Polsce wymiar sprawiedliwości (zob. art. 175 ust. 1 Konstytucji RP). Częściowym wyjątkiem w tym względzie są wyłączne uprawnienia zawodowe rzeczników patentowych w postępowaniu przed Urzędem Patentowym (UP) w sprawach związanych z dokonywaniem i rozpatrywaniem zgłoszeń oraz utrzymywaniem ochrony wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych (zob. art. 236 ust. 1 upwp), uprawnienia notariuszy do składania określonych wniosków w sądzie wieczystoksięgowym (zob. np. art. 7 ust. 2 i art. 92 § 4 upn), uprawnienia radców Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa w zakresie doradztwa i reprezentacji procesowej Skarbu Państwa w postępowaniu przed sądami powszechnymi, polubownymi, wojskowymi, Sądem Najwyższym oraz sądami, trybunałami i innymi organami w stosunkach międzynarodowych (zob. art. 4, art. 8b ust. 5 i art. 27 upgsp), a także uprawnienia adwokatów i radców prawnych w postępowaniu przed Sądem Najwyższym (zob. art. 87¹ § 1 k.p.c.) i Naczelnym Sądem Administracyjnym (zob. art. 175 § 1 upsa²⁴), które przed tym ostatnim są

²³ Zob. art. 26 i n. ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa (Dz.U. z 2005 r., Nr 169, poz. 1417 z późn. zm.), zwanej dalej upgsp.

²⁴ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. — Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 270 z późn. zm.), zwana dalej upsa.

dzielone z rzecznikami podatkowymi w sprawach własności przemysłowej oraz z doradcami podatkowymi w sprawach podatkowych i celnych (zob. art. 175 § 3 upsa). Generalnie można więc stwierdzić, że zakres kompetencji zawodowych adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych, doradców podatkowych i notariuszy nie pokrywa się z właściwością rzeczową organów publicznych. Rozwiązanie to jest usprawiedliwione, ponieważ jurysdykcja tych organów oraz kompetencje prawniczych zawodów regulowanych zostały oparte w przeważającej części na innych kryteriach. Wspólną ich cechą jest jednak duży stopień uniwersalizmu kompetencji, które choć wskazują na pewną rodzajowo utrwaloną specyfikę, nie wykluczają dalszej ich specjalizacji, zwłaszcza o charakterze niesformalizowanym. Jednakże należy przy tym odnotować, iż w ostatnim okresie w sądownictwie można zaobserwować pewną tendencję konsolidacyjną i unifikacyjną, powodowaną nie tylko racjonalizacją kosztów jego funkcjonowania, lecz także uniwersalizmem prawniczym. Na gruncie procedury cywilnej doszło np. do likwidacji niektórych postępowań odrębnych.

5. FORMALIZOWANIE SPECJALIZACJI PRAWNICZYCH I UWARUNKOWANIA PRAWNE ICH DOPUSZCZALNOŚCI

Jak już wcześniej wskazano, specjalizacje prawnicze odgrywają ważną rolę w zaspokajaniu potrzeb klientów. W warunkach prawidłowo funkcjonującej gospodarki rynkowej specjalizacje powstają w sposób naturalny jako efekt mechanizmów popytu i podaży. Ustawodawca nie powinien więc co do zasady ingerować w rozwój specjalizacji prawniczych, zwłaszcza w bezpośredni sposób, chyba że jest to podyktowane wyłącznie interesem publicznym, którego nie można zaspokoić w inny sposób. W takim jednak przypadku, zgodnie z art. 15 ust. 2 pkt d oraz ust. 3 dyrektywy 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotyczącej usług na rynku wewnętrznym²⁵, zastrzeżenie specjalizacji prawniczych na rzecz wybranych usługodawców z uwagi na szczególny charakter działalności nie może prowadzić do bezpośredniej lub pośredniej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową oraz koniecznie musi być podyktowane nadrzędnym interesem publicznym przy zachowaniu wymogów proporcjonalności, co oznacza, że można użyć jedynie odpowiednich środków do zapewnienia wyznaczonego celu, które z jednej strony nie mogą wykraczać poza to, co jest niezbędne do osiągnięcia tego celu, z drugiej zaś nie ma możliwości zastąpienia ich innymi, mniej restrykcyjnymi środkami, za pomocą których można osiągnąć ten sam skutek. Co jakiś czas pojawiają się jednak różne inicjatywy formalizujące

²⁵ Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz.U.UE.L.2006.376.36), zwana dalej dyrektywą 2006/123/WE lub dyrektywą usługową.

specjalizacje prawnicze w drodze ich drobiazgowej regulacji. W szczególności chodzi tu o określenie rodzaju specjalizacji prawniczych, specjalistycznych tytułów zawodowych oraz warunków ich nabywania i posługiwania się nimi, unormowanie postępowania dowodowego wykazującego umiejętności objęte poszczególnymi specjalizacjami, organizacji szkoleń i egzaminów specjalistycznych, a także określenie organów właściwych w sprawach specjalizacji prawniczych²⁶. W tym kontekście można przywołać np. inicjatywę wprowadzenia sformalizowanych specjalizacji adwokatów, radców prawnych i innych osób uprawnionych do zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym przed Sądem Najwyższym. Inicjatywa ta nie weszła jednak w fazę zaawansowanych prac, ponieważ spotkała się z krytyką nie tylko ze strony samorządów zawodowych, lecz także innych ośrodków opiniotwórczych²⁷. Proponowane rozwiązanie miałyby ograniczyć kompetencje adwokatów i radców prawnych na rzecz wybranych, szczególnie wykwalifikowanych i predysponowanych osób z ich grupy. Wiązałoby się zatem nie tylko z ograniczeniem dotychczas istniejących uprawnień zawodowych adwokatów i radców prawnych, co może rodzić wątpliwości na gruncie konstytucyjnej ochrony praw nabytych, ale również z ograniczeniem dostępności kasacji jako środka ochrony praw i wolności klientów, co w związku z przymusem adwokacko-radcowskim może rodzić wątpliwości na gruncie konstytucyjnego prawa do sądu. Powierzenie wyłącznego uprawnienia do składania kasacji tylko wyselekcjonowanej grupie osób mogłoby prowadzić również do wzrostu cen za tego rodzaju pomoc prawną. Wątpliwe jest także tworzenie specjalizacji zawodowych w zakresie postępowania kasacyjnego, albowiem podlega ono trzem zupełnie różnym działom prawa i procedurom ich stosowania. Trudno byłoby natomiast uznać za specjalizację jednoczesną ekspercką znajomość materialnego i procesowego prawa prywatnego (w tym cywilnego, gospodarczego, rodzinnego czy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych) oraz materialnego i procesowego prawa publicznego (w tym karnego i administracyjnego), gdyż materia ta w zasadzie obejmuje całość prawa krajowego. Z kolei powoływanie się na rozwiązania funkcjonujące we Francji, które oparte są na wielowiekowej tradycji i odrębnym zawodzie prawnika kasacyjnego o charakterze urzędniczym, jest nieadekwatne do polskiego modelu organizacji wymiaru sprawiedliwości i prawniczych zawodów zaufania publicznego. Ograniczenie zakresu kompetencji zawodowych adwokatów i radców prawnych mogłoby prowadzić również do dyskryminacji prawników zagranicznych, którzy według obowiązujących uregulowań mogą świadczyć w Polsce usługi prawnicze odpowiadające uprawnieniom zawodowym adwokatów i radców

²⁶ Podobnie A. Bereza, *op. cit.*, s. 13 i n.

²⁷ Zob. na ten temat informacje prasowe na <http://prawo.rp.pl/arttykul/218339,659883-Czy-przyszedl-czas-na-prawnikow-kasatorow-.html> oraz <http://prawo.rp.pl/arttykul/218339,659903-Pomysl-na-lepsze-kasacje--spec-adwokaci.html>.

prawnych²⁸. Twierdzenie zaś, że wyselekcjonowanie osób uprawnionych do składania skarg kasacyjnych w imieniu stron stanowi jedyny i odpowiedni sposób, aby podnieść jakość składanych skarg kasacyjnych, jest nieprzekonywające, ponieważ problem jakości obiektywnie może istnieć nawet w grupie osób wąsko wyspecjalizowanych. Zagadnienie jakości usług prawniczych postrzega się zwykle *post factum*, oceniając ich skuteczność i efektywność. Jednak trzeba tę kwestię rozpatrywać także w szerszym kontekście, wszak orzeczenia sądowe są często zmieniane lub uchylane i nie podnosi się wówczas problemu jakości orzekania sądów niższej instancji, jeśli nie zachodzi przypadek rażącego i oczywistego naruszenia prawa. Na tle korony zawodów prawniczych, jaką stanowią sędziowie, ocena staranności profesjonalnych pełnomocników jest znacznie zaostrzona. Abstrahując od prawidłowości takiego stanu rzeczy, podniesienie jakości składanych przez nich pism czy innych czynności procesowych wydaje się zatem niemożliwe bez jednoczesnego podniesienia jakości regulacji prawnej, która jest jedną z istotnych przyczyn braku pewności prawa, nieprzewidywalności rozstrzygnięć sądowych oraz zdarzających się różnego rodzaju nieprawidłowości. Trzeba tu również wskazać, że wedle obowiązującej procedury cywilnej odmowa przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania nie wymaga pisemnego uzasadnienia, w efekcie czego nie ma możliwości zapoznania się z przyczynami takiej decyzji sądu i oceny poziomu skargi kasacyjnej (zob. art. 398⁹ § 2 k.p.c.). Zarówno w orzecznictwie Sądu Najwyższego²⁹, jak Trybunału Konstytucyjnego³⁰ wielokrotnie natomiast kwestionowano instrumentalizowanie i nadmierne formalizowanie procedury, które w Polsce, jak wynika z raportów Banku Światowego oraz literatury, bywa nierzadko wykorzystywane do poprawy statystyk sądowych dotyczących ilości i szybkości rozpoznawania spraw kosztem sprawiedliwości proceduralnej oraz prawa do sądu³¹. Należy zwrócić przy tym uwagę, że kwestia jakości skarg kasacyjnych

²⁸ Zob. dyrektywę 77/249/EWG Rady z dnia 22 marca 1977 r. mającą na celu ułatwienie skutecznego korzystania przez prawników ze swobody świadczenia usług (Dz.U.UE.L.1977.78.17 z późn. zm.), dyrektywę 98/5/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 lutego 1998 r. mającą na celu ułatwienie stałego wykonywania zawodu prawnika w Państwie Członkowskim innym niż państwo uzyskania kwalifikacji zawodowych (Dz.U.UE.L.1998.77.36 z późn. zm.) oraz ustawę z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2002 r., Nr 126, poz. 1069 z późn. zm.), zwaną dalej upz.

²⁹ Zob. np. wyrok SN z dnia 5 grudnia 2007 r., I CSK 295/07, Lex nr 382064, wyrok SN z dnia 25 października 2001 r., I PZ 77/01, OSNP 2003/18/441, wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., I CZ 19/07, Biuletyn SN, 2007/7/12, wyrok SN z 16 października 2006 r., II CZ 80/06, LEX nr 232831, wyrok SN z dnia 6 marca 2006 r., II PZ 2/06, OSNP 2007/5-6/74.

³⁰ Zob. np. wyrok TK z 12 marca 2002 r., P 9/01, ZU OTK 2002/2A/14, wyrok TK z 13 stycznia 2004 r., SK 10/03, ZU OTK 2004/1A/2, wyrok TK z dnia 30 maja 2007 r., SK 68/06, ZU OTK 2007/6A/53, wyrok TK z dnia 20 maja 2008 r., P 18/07, ZU OTK 2008/4A/61, wyrok TK z dnia 1 lipca 2008 r., SK 40/07, ZU OTK 2008/6A/101.

³¹ Zob. w szczególności D. Galligan, M. Matczak, *Strategia orzekania sądowego*, Warszawa 2005, s. 43 i n., oraz T. Ereciński, K. Weitz, *Efektywność ochrony prawnej*, Przegląd Sądowy 2005, nr 10, s. 52 i n.

wynikła w okresie zaostrzania rygorów proceduralnych motywowanych usprawnieniem i przyspieszeniem postępowania, które następnie w większości zostały zakwestionowane w ramach kontroli konstytucyjnej. Nie można więc wskazanym problemem obciążać wyłącznie profesjonalnych pełnomocników, zwłaszcza że nadal, wzorem praktyki innych sądów, w szczególności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (ETPC)³², Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE)³³ czy Trybunału Konstytucyjnego (TK)³⁴, nie zostały opracowane i udostępnione przez Sąd Najwyższy instrukcje prawidłowego składania skarg kasacyjnych. Wypowiedzi Sądu Najwyższego w odniesieniu do wymogów formalnych pism procesowych cechują się zaś niejednorodnym podejściem — od skrajnego rygoryzmu do orzeczeń, w których sanuje się rzeczywiste braki skargi kasacyjnej. Tymczasem wydaje się, że w kwestiach proceduralnych pewność prawa jest wartością nadrzędną, a rozbieżności rozstrzygania zagadnień formalnych związanych ze składaniem i opłacaniem pism do sądu w orzecznictwie nie powinno tłumaczyć się dyskrejonalną władzą sędziego i jego niezawisłością³⁵. Należy zgodzić się tu z Trybunałem Konstytucyjnym, który stwierdził, że szybkość postępowania przez nadmierne formalizowanie procedury nie jest wcale realizowana, skoro „wezwanie do uzupełnienia braku jest czynnością, której zrutyinizowanie jest możliwe dzięki wykorzystaniu pracy i czasu personelu pomocniczego, działającego pod nadzorem sądu” i podlega ograniczeniu terminem. Dopuszczenie możliwości usuwania braku zamiast odrzucania skarg kasacyjnych pozwoliłoby natomiast wyeliminować zarzewie sporów i zminimalizować zaskarżenia, których rozpatrzenie trwa o wiele dłużej niż termin wskazywany do usunięcia braków. Trybunał uznał przy tym za właściwszy właśnie ten sposób podnoszenia poziomu sporządzanych przez zawodowych pełnomocników pism procesowych, aniżeli w drodze odrzucania skarg, które uderza przede wszystkim w same strony oraz w cały wymiar sprawiedliwości rozumiany jako dobro konstytucyjne³⁶. Niezależnie od tego trzeba mieć też na względzie, że doszło do upaństwowienia eg-

³² Zob. <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/podstawowe-informacje-dotyczace-skladania-skargi-do-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/formularz-skargi/>.

³³ Zob. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7040/.

³⁴ Zob. <http://trybunal.gov.pl/podstawowe-informacje/skarga-konstytucyjna/>.

³⁵ Por. T. Mrodziński, *Ograniczenie uznaniowości sędziego w prawie karnym poprzez wprowadzenie w Niemczech „Sentencing Guidelines”*, s. 115 i n.; P. Osowy, *Umiarkowany formalizm procesowy gwarancją rzetelnego procesu (głos w dyskusji)*, s. 133 i n., M. Wrzołek-Romańczuk, *Między formalizmem a orzekaniem na podstawie zasad*, s. 237 i n., [w:] *Dyskrejonalna władza sędziego. Zagadnienia teorii i praktyki*, red. M. Dębiński, R. Pelewicz, T. Rakoczy, Tarnobrzeg 2012 oraz powołaną tam literaturę i orzecznictwo.

³⁶ Tak w szczególności uzasadnienie wyroku TK z dnia 20 maja 2008 r., P 18/07, ZU OTK 2008/4A/61.

zaminów zawodowych adwokata i radcy prawnego³⁷, a samorządy zawodowe profesjonalnych pełnomocników w ramach nadzoru nad należyтым wykonywaniem zawodu celem stałego podnoszenia kwalifikacji wprowadziły obowiązek szkolenia zawodowego³⁸. Co istotne, szkolenia te obejmują m.in. problematykę postępowania przed Sądem Najwyższym i są prowadzone z udziałem sędziów tego sądu. W świetle tych uwag nie można więc w zasadzie twierdzić, że utworzenie sformalizowanych specjalizacji prawniczych dotyczących składania skarg kasacyjnych czy też obejmujących całą właściwość Sądu Najwyższego jest niedyskryminacyjne, konieczne i odpowiednie do podniesienia jakości postępowania przed tym sądem, skoro można osiągnąć ten cel w sposób mniej restrykcyjny. Abstrahując od obiektywnych trudności określenia miarodajnych, tj. jednakowych i poddających się kontroli kryteriów wyodrębnienia grupy osób wyspecjalizowanych do reprezentowania stron w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, już samo formalizowanie specjalizacji prawniczych można uznać za dyskusyjne. Nie tylko z punktu widzenia przesłanek dopuszczalności ograniczania swobody świadczenia usług w ramach wykonywania uprawnień zawodowych profesjonalnych pełnomocników oraz innych usługodawców świadczących usługi prawnicze na regulowanym lub nieregulowanym rynku, lecz także z punktu widzenia perspektywy ogólnej. Jak już bowiem wspomniano, formalizowanie specjalizacji prawniczych może prowadzić do powstania nowych zawodów regulowanych, co w czasach ich deregulacji nie powinno mieć miejsca. W związku z tendencjami na europejskim rynku usług prawniczych obecnie uzasadnienie znajduje raczej unifikacja zawodów i konsolidacja środowisk prawniczych niż dalsze ich formalne dzielenie. Wprawdzie w niektórych krajach europejskich organizacje prawnicze od wielu lat nadają swoim członkom tytuły specjalistów na podstawie bardzo różnych nieujednoliconych i niezharmonizowanych w prawie unijnym kryteriów³⁹, jednak obecnie takie praktyki powinny być oceniane na gruncie regulacji dyrektywy usługowej, która co do zasady sprzeciwia się wszelkim ograniczeniom swobody świadczenia usług. Ponadto należy zważyć na okoliczność, że posługiwanie się takimi wyspecjalizowanymi tytułami zawodowymi nie przewidują regulacje unijne dotyczące uznawania kwalifikacji zawodowych i korzystania przez prawników ze swobód traktatowych oraz wdrażające je do polskiego porządku prawnego ustawa o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej i ustawa o świadczeniu przez prawników

³⁷ Wcześniej bowiem egzaminy te miały charakter samorządowy, co wywoływało liczne zastrzeżenia, w tym dotyczące odpowiedniego poziomu przygotowania zawodowego adwokatów i radców prawnych.

³⁸ Zob. np. § 8 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej), zwany dalej kea (tekst opublikowany jest na <http://www.nra.pl/>) oraz art. 14 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, zwanego dalej kerp (tekst opublikowany jest na <http://www.kirp.pl/>).

³⁹ Zob. bliżej na ten temat A. Bereza, *op. cit.*, s. 15 i n.

zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁰. Wydaje się więc, że specjalistyczne tytuły zawodowe, zwłaszcza jeśli nie mają oparcia w regulacji ustawowej, mogą ograniczać swobodę świadczenia usług oraz kolidować z unijnym i krajowym prawem konkurencji. Na gruncie przepisów prawa konkurencji organizacje prawnicze i samorządy prawniczych zawodów regulowanych uznawane są bowiem za związki przedsiębiorców, które, jak wynika z orzecznictwa, w swojej działalności uchwałodawczej mogą dokonywać porozumień antykonkurencyjnych⁴¹. Trzeba mieć tu zwłaszcza na względzie, że specjalistyczne tytuły zawodowe są niedostępne dla usługodawców będących jednostkami organizacyjnymi oraz działających na nieregulowanym rynku usług prawniczych. Ponieważ specjalistyczne tytuły zawodowe służą indywidualizacji działalności i są jednym z narzędzi konkurencji, wątpliwe jest ich monopolizowanie na rzecz tylko niektórych usługodawców świadczących przynajmniej w części tożsame usługi prawnicze. Istotnym problemem są również rozmaite kryteria uzyskiwania takich tytułów oraz wykazywania i utrzymywania w czasie specjalistycznych umiejętności i kwalifikacji. Wydaje się, że wyłącznie kryteria ilościowe dotyczące liczby odbytych szkoleń oraz uczestnictwa w prowadzeniu określonych rodzajowo spraw, a takie występują w wielu organizacjach prawniczych, dodatkowo podważają sens formalizowania specjalizacji prawniczych, szczególnie że specjalizacje prawnicze oderwane od zinstytucjonalizowanych zawodów regulowanych nie wiążą się z żadnymi uprawnieniami i obowiązkami, poza samą możliwością posługiwania się specjalistycznym tytułem. Trzeba pamiętać również, że wszelkie rozstrzygnięcia orzecznicze dokonywane są na podstawie prawa jako interdyscyplinarnej całości, a nie jego określonych wyspecjalizowanych dziedzin, co przemawia raczej za pewnym uniwersalizmem i kompleksowością świadczenia usług prawniczych. W celu sprostania takim uwarunkowaniom umożliwiono zawodom prawniczym oraz innym usługodawcom świadczenie usług prawniczych w formach zorganizowanych w jednostki organizacyjne sprzyjające rozwojowi prowadzenia takiej działalności. Specjalizacje prawnicze, choć potrzebne, powinny kształtować się więc w sposób naturalny pod wpływem mechanizmów rynkowych. Formalizowanie specjalizacji prawniczych może prowadzić bowiem w dłuższej perspektywie nie tylko do ograniczenia dostępności określonych usług prawniczych, lecz także do zwiększenia wydatków publicznych w związku z prawem stron do tzw. pomocy prawnej świadczonej z urzędu. Jeżeli formalizowanie specjalizacji praw-

⁴⁰ Zob. przepisy powołane w przyp. 28 oraz ustawę z dnia 18 marca 2008 r. o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U. Nr 63, poz. 394 z późn. zm.).

⁴¹ Zob. np. wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2004 r., III SK 28/04, OSNP 2005/3/47, wyrok SA w Warszawie z dnia 16 listopada 2006 r., VI ACa 554/06, Dz.Urz. UOKiK 2007/2/24 oraz decyzję Prezesa UOKiK z dnia 19 kwietnia 2010 r. (Nr RWA-3/2010) w sprawie uznania za praktykę ograniczającą konkurencję zawarcie przez Krajową Radę Notarialną w Warszawie porozumienia ograniczającego konkurencję, Dz.Urz. UOKiK z dnia 30 września 2010 r., Nr 3, poz. 16.

nicznych miałyby być połączone z ograniczaniem kompetencji ogólnej na rzecz wyspecjalizowanej, może również skutkować powstaniem problemów, jakie występują na rynku usług medycznych. Wziąwszy pod uwagę postanowienia dyrektywy usługowej, wydaje się więc, że niezbędne do tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi specjalizacji prawniczych powinno być w pierwszej kolejności ułatwienie działalności wielodyscyplinarnej (zob. art. 25 dyrektywy 2006/123/WE), która jak dotychczas doznaje wielu przeszkód w normotwórczej działalności prawniczych zawodów regulowanych⁴². Samorządy zawodowe profesjonalnych pełnomocników, pomimo że bez wyraźnego umocowania ustawowego nie są władne samodzielnie formalizować specjalizacji prawniczych, mogą mieć pośredni wpływ na ich rozwój. Jednakże regulując kwestie związane ze specjalizacjami prawniczymi, samorządy zawodowe zobowiązane są przestrzegać nie tylko przesłanek dopuszczalności ograniczenia swobody usług sformułowanych w dyrektywie usługowej, lecz także w Konstytucji RP, która dopuszcza ograniczenia praw i wolności w podobny sposób, jak czyni to dyrektywa usługowa, jednak wymaga nadto, aby regulacje te miały formę ustawy (zob. art. 22 i 31 ust. 2 Konstytucji RP). Samorządy zawodowe mogą zatem jedynie dookreślać ewentualną regulację ustawową, nie mają natomiast kompetencji do określania specjalistycznych tytułów zawodowych oraz warunków ich nabywania i używania, a także normowania innych istotnych kwestii związanych z specjalizacjami prawniczymi⁴³. Jest to bowiem materia objęta wyłącznością regulacji ustawowej. Zgodnie również z dyrektywą usługową nowe ograniczenie swobody świadczenia usług podlega zgłoszeniu Komisji Europejskiej (zob. art. 39 *in fine* dyrektywy).

6. WNIOSKI

Specjalizacje prawnicze są naturalną konsekwencją urynkwienia usług prawniczych. Służą zarówno usługodawcom, którzy traktują je jako narzędzie konkurencji, jak i usługobiorcom, którzy mogą w pełniejszy sposób zaspokajać swoje potrzeby. Poddawanie specjalizacji prawniczych szczegółowym regulacjom prawnym stanowi ingerencję w wolność gospodarczą oraz swobodę świadczenia usług i może mieć miejsce jedynie przy zachowaniu wymogów przewidzianych w dyrektywie usługowej oraz Konstytucji RP. Wydaje się jednak, że na obecnym etapie kształtowania się rynku usług prawniczych brakuje dostatecznych przesłanek uzasadniających formalizowanie regulacją specjalizacji prawniczych, zwłaszcza że nie ma żadnych przeszkód w ich rozwoju. Do zwalczania ewentu-

⁴² Zob. bliżej na ten temat B. Soltys, *Bariery rozwoju osobowych spółek wielodyscyplinarnych z udziałem regulowanych zawodów prawniczych*, Rejent 2014, numer specjalny, grudzień 2014, s. 234 i n.

⁴³ Por. A. Bereza, *op. cit.*, s. 18 i n.

alnych nadużyć związanych z informowaniem o specjalizacjach wystarczające są unormowania prawne chroniące uczestników rynku przed niebezpieczeństwem wprowadzania w błąd oraz unormowania etyczne i wynikające z dobrych obyczajów zakazujące usługodawcom świadczącym usługi prawnicze podejmowania się czynności poza kompetencjami faktycznymi. Należy przy tym pamiętać, że brak kompetencji właściwego zajęcia się określoną sprawą może w równym stopniu dotyczyć zarówno usługodawców świadczących uniwersalne, jak i wyspecjalizowane usługi prawnicze. Formalizowanie specjalizacji prawniczych i monopolizowanie określonych tytułów je znamionujących może prowadzić do dalszego podziału rynku oraz tworzenia nowych kategorii usługodawców świadczących usługi prawnicze. Tymczasem w pierwszej kolejności potrzebna jest raczej konsolidacja środowisk prawniczych, ujednoczenie reguł świadczenia usług prawniczych oraz ułatwienie działalności wielodyscyplinarnej, która zgodnie z polityką europejską stanowi odpowiednią platformę do tworzenia specjalizacji celem lepszego zaspokajania wszystkich uczestników rynku.

COMMENTS ON THE ISSUE OF SPECIALIZATION IN PERFORMANCE OF LEGAL SERVICES

Summary

Submitting legal professions to specific regulations which limit and formalize this kind of economic activity is an interference in the economic freedom and the freedom to provide services. Such situation can only take place whilst preserving the requirements of Directive 2006/123/EC on services in the internal market (Article 15 para. 6) and the Constitution of the Republic of Poland (Article 22 and 31 para. 2).